

Dominika Urszula Popielec

Zakład Dziennikarstwa

Wydział Politologii UMCS w Lublinie

Charakterystyka dziennikarstwa śledczego Daniela Estulina

Media masowe są ważnym składnikiem życia społecznego. W państwach demokratycznych zyskały przydomek „czwartej władzy”, która oddziałuje na społeczeństwo i politykę. Ich obecność jest istotna nie tylko ze względu na dostarczanie informacji społeczeństwu, ale również pełnią szereg innych funkcji jak: kontrolna, edukacyjna, rozrywkowa. Jednak w coraz większym stopniu można zaobserwować tabloidyzację dziennikarstwa, które, w opinii Marka Palczewskiego, odwołuje się w dużej mierze do emocji i stereotypowego ujęcia rzeczywistości¹. Ryszard Kapuściński, podczas wywiadu, poczynił interesującą uwagę na temat dziennikarzy: „Dlatego musimy pamiętać, że kim innym jest dziennikarz, a kim innym pracownik mediów. (...) Używa się pojęcia „journalist” i używa się pojęcia „media-worker”, które z dziennikarstwem nikomu się nie kojarzy. (...) Media-worker dziś jest prezenterem w dzienniku telewizyjnym, jutro może być rzecznikiem rządu, pojutrze maklerem giełdowym, a popojutrze pracować jako dyrektor fabryki w jakiejś wielkiej firmie naftowej”². Przywołując słowa Kapuścińskiego można zastanowić się nad tym, czy pracownicy koncernów medialnych dostarczają informacji rzetelnych i obiektywnych, a może parafrazując słowa Richarda Salanta, byłego prezesa CBS News, media dostarczają takie informacje, które w ich ocenie uchodzą za ważne, nie biorąc pod uwagę oczekiwań społeczeństwa³.

Poniżej zaprezentowane refleksje mają na celu odpowiedzieć na następujące pytania badawcze: „czy Daniela Estulina można uznać za dziennikarza śledczego, a jeśli tak, to na jakiej podstawie?”, „jakiego rodzaju jest dziennikarstwo śledcze w wydaniu Estulina?”, „jaką tematyką się zajmuje?”, „jakie metody i techniki wykorzystuje w swojej pracy?”, a także „jak odbierane jest jego dziennikarstwo śledcze?”. Celem tak postawionych pytań jest nie tylko charakterystyka jego dziennikarstwa, ale także wywołanie pytania o sens takiej działalności.

1 Palczewski M., *Kilka uwag o tabloidytacji newsa*, [w:] *News i dziennikarstwo śledcze wobec wyzwań XXI wieku*, Palczewski M., Worsowicz M., (red.), Łódź 2010, s. 77.

2 Janowska K., Mucharski P., *Zawód dziennikarz*, <http://www.tygodnik.com.pl/kontrapunkt/54-55/kapusc.html> (dostęp 25.04.2013)

3 Pełny cytat wypowiedzi Richarda Salanta brzmi: „Nasza praca polega na dawaniu ludziom nie tego, czego chcą, a le tego, co my uważamy, że powinni dostać”, co wpisuje się definicję „media-worker”, a nie „journalist”. Estulin D., *Prawdziwa historia Klubu Bilderberg*, Katowice 2009, s. 131.

Dziennikarstwo śledcze – zarys problematyki

Dziennikarstwo śledcze najpełniej oddaje charakter mediów jako „czwartej władzy” i funkcji kontrolnej, gdyż nie tylko informuje, ale przede wszystkim ujawnia nieprawidłowości występujące w różnych dziedzinach życia, zwraca uwagę na problemy, inicjuje debatę publiczną, a także wpływa na wzrost świadomości społecznej. Mianowicie, dziennikarstwo śledcze miało wpływ na losy prezydenta Nixona po ujawnieniu afery Watergate w 1972 r. przez Boba Woodwarda i Carla Bernsteina z „Washington Post”, a upublicznienie skandalu obyczajowego z szefem Międzynarodowego Funduszu Walutowego⁴ doprowadziło do jego dymisji i negatywnego wizerunku wśród światowej opinii publicznej. W tych zaprezentowanych przypadkach aktywności dziennikarzy śledczych można stwierdzić, że ich praca „polega na otwieraniu zamkniętych drzwi i ust”⁵, którego konsekwencją jest nie tylko informowanie społeczeństwa o zaistniałych sytuacjach, ale również przyczynia się do wzrostu kontroli i świadomości społecznej.

W powszechnym rozumieniu dziennikarstwo śledcze bywa rozumiane jako działanie dziennikarzy w celu ujawnienia korupcji, skandalu obyczajowego czy nepotyzmu w instytucjach państwowych. W tym kontekście zasadne będzie przywołanie kilku pojęć i opinii na temat dziennikarstwa śledczego w celu zrozumienia jego specyfiki i znaczenia dla społeczeństwa. Hugo de Burgh uważał dziennikarstwo za takie zajęcie, którego celem (...) jest odkrywanie prawdy i identyfikowanie odstępstw od tego, co jest dostępne w innych mediach. Takie działanie jest nazywane ogólnie dziennikarstwem śledczym i różni się od pozornie podobnej pracy wykonywanej przez policjantów, prawników, audytorów i organy regulacyjne tym, że nie jest ograniczone celem, nie jest prawnie ustanowione (...)⁶.

Na uwagę zasługują również refleksje Johna Ullmana i Steve'a Honeymana, którzy jednocześnie wskazują na charakter dziennikarstwa śledczego i jego intencje. W ich ocenie „jest to relacjonowanie, z własnej inicjatywy i na podstawie własnej pracy, istotnych kwestii, które pewne osoby czy instytucje pragnęłyby zachować w tajemnicy. Istnieją następujące, podstawowe elementy, które decydują o tym, że dochodzenie jest dziełem reportera a nie raportem ze śledztwa prowadzonego przez kogoś innego: to, że przedmiot niesie ze sobą coś znacząco ważnego dla czytelników lub widzów; to, że inni próbują ukryć te sprawy przed opinią publiczną”⁷. Z kolei ten pogląd podkreśla nie tylko autonomię i motywację dziennikarza w doborze tematu, ale także zwraca

4 Pojawiło się wiele publikacji w prasie światowej na temat Dominique Strauss-Kahna, byłego szefa MFW. Porównaj: Williams M., *Dominique Strauss-Kahn settles sexual assault case with hotel maid*, 10.12.2012, <http://www.guardian.co.uk/world/2012/dec/10/dominique-strauss-kahn-case-settled> (dostęp 26.04.2013)

5 Jastrzębski J., *Etyka dziennikarstwa śledczego*, [w:] *Dziennikarstwo śledcze. Teoria i praktyka w Polsce, Europie i Stanach Zjednoczonych*, Palczewski M., Worsowicz M., Łódź 2006, s. 46.

6 Burgh de H., *Investigative Journalism*, Abingdon - New York 2008, s. 10.

7 Cytat wyżej przywołanych badaczy pochodzi z Harcup T., *Dziennikarstwo – teoria i praktyka*, Łódź 2010, s. 123.

uwagę na znaczenie podejmowanych obszarów pracy dziennikarskiej, co przyczynia się do transparentności życia publicznego. Takie zachowanie dziennikarza śledczego wynika również z tego, że jest nie tylko obserwatorem otaczającej go rzeczywistości, ale także obywatelem, który także uczestniczy i funkcjonuje, jak inni ludzie, w sferze publicznej. W podobnym tonie wypowiadała się redaktor *Dispatches* Dorothy Byrne, która uważała, że „istnieją naprawdę ważne rzeczy na tym świecie, o których ludzie powinni się dowiedzieć, a jeśli ty im o tym nie powiesz, to oni się o tym nie dowiedzą i nie będą zdolni do jakiegokolwiek reakcji w związku z tym”⁸. Opinia redaktor Byrne stawia jednocześnie pytanie o cechy, jakie powinien mieć dziennikarz śledczy. Mianowicie, Curtis D. MacDougall uważa, że dziennikarz śledczy „jest bardziej dociekliwy, bardziej sceptyczny, bardziej pomysłowy i twórczy w poszukiwaniu faktów, bardziej zaradny w pokonywaniu przeszkód, bardziej niestrudzony w wyszukiwaniu faktów i zdolny do znoszenia ciężkiej pracy i niewygody”⁹. Natomiast Paul N. Williams określa dziennikarstwo mianem „intelektualnego procesu”, który koncentruje się nie tyle na samym zbieraniu faktów, ale także analizuje to wszystko, co do tej pory odkrył, z perspektywy zdrowego rozsądku, wykluczając wpływ emocji¹⁰.

Zaprezentowane powyżej definicje i sedno dziennikarstwa śledczego wskazują na wieloaspektowość pracy dziennikarzy śledczych, co w konsekwencji spowodowało pojawienie się różnych określeń dziennikarstwa śledczego, akcentując przy tym wykorzystywane techniki i metody reporterów śledczych. Wojciech Adamczyk dokonał następującej klasyfikacji: muckraking, oznaczający w wolnym tłumaczeniu „rozgrzebywanie brudów” (twórca pojęcia prezydent Theodore Roosevelt w 1906 r.); adversarial journalism, czyli „dziennikarstwo nieprzyjazne”; advocacy journalism (dziennikarstwo obronne), public service journalism (dziennikarstwo służby publicznej), exposé reporting (dziennikarstwo demaskujące), outrage journalism (dziennikarstwo skandalu) i enterprise journalism (dziennikarstwo przedsiębiorcze)¹¹.

Prezentacja zarówno definicji, rodzajów dziennikarstwa śledczego oraz opinii ma na celu nie tylko zobrazować dziennikarstwo w wydaniu Daniela Estulina, ale ma również pomóc w ocenie jego działalności.

Daniel Estulin – rys biograficzny, zestawienie i analiza podejmowanej tematyki

8 Burgh de H., *op. cit.*, s.19.

9 Cytat pochodzi z Proffess D., Cook F. L., Doppelt J. C., Ettema J. S., Gordon M. T., Leff D. R., Miller P., *The Journalism of Outrage. Investigative Reporting and Agenda Building in America*, New York – London 1991, s. 5.

10 Parafraza cytatu Williamsa pochodzi z Williams P. N., *Investigative Reporting and Editing*, New York 1978, s. 12.

11 Adamczyk W., *Amerykańskie archetypy dziennikarstwa śledczego*, Poznań 2008, s. 21-25.

Daniel Estulin jest hiszpańskim dziennikarzem śledczym, autorem dwóch bestsellerów „Prawdziwa historia Klubu Bilderberg” i „Władców cienia”, które zostały przetłumaczone na 49 języków i sprzedane w 80 krajach. W jego dorobku znajdują się również następujące publikacje, będące wynikiem dziennikarskiego śledztwa, czyli „Wikileaks Deconstructing” (2011), „The Tavistock Institute” (2011)¹². Nazywa siebie badaczem, dziennikarzem, pisarzem, a także ekspertem od zakazanej wiedzy, którą przedstawia na kartach swych książek¹³. Publikacja o Grupie Bilderberg została nagrodzona w kategorii najlepszej książki zagranicznej nonfiction przez The Kingston Eye Opener w Kanadzie w 2005 roku¹⁴.

Daniel Estulin urodził się w Wilnie 29 sierpnia 1966 roku¹⁵. Wyemigrował wraz z rodziną w 1980 roku m.in. do Hiszpanii, a także mieszkał w Kanadzie¹⁶. Zna biegle trzy języki obce: rosyjski, angielski i hiszpański, co zapewne stanowi atut w jego dziennikarskich śledztwach, gdyż ma możliwość wykorzystania szerszej palety źródeł. Ponadto Estulin jest zapraszany w charakterze eksperta z zakresu spraw międzynarodowych, z uwzględnieniem Grupy Bilderberg, zarówno przez media głównego nurtu jak i alternatywne. Oprócz tego, Estulin prowadzi swój blog, a także korzysta z możliwości dotarcia do szerszej grupy odbiorców za pomocą nowych nowych mediów. Dziennikarz podkreśla również swoją niezależność od jakiegokolwiek koncernu medialnego.

Przedmiotem jego dziennikarstwa śledczego są następujące kwestie: wydarzenia międzynarodowe i ich wpływ na politykę poszczególnych krajów, analiza relacji na linii polityka-biznes-media, rola i znaczenie takich for jak Grupa Bilderberg, Komisja Trójstronna i Rada Stosunków Zagranicznych; zachowanie mediów i próba oceny ich agenda-setting, a także refleksje nad kondycją współczesnej demokracji. Wraz z amerykańskim dziennikarzem śledczym Jimem Tuckerem, który w latach 70. XX w. zainteresował się działalnością Bilderbergczyków, Estulin poinformował media kanadyjskie m.in. „Toronto Star”, „Toronto Sun” i rozgłośnie „680-NEWS” o konferencji tejże Grupy w 1996 r., które opublikowały szereg artykułów na temat charakteru tych spotkań międzynarodowych, co wywołało falę spekulacji, a także niezadowolenie uczestników konferencji o przedostaniu się takich informacji do opinii publicznej. W wyniku zaistniałej sytuacji dziennikarz „Toronto Star” ujawnił udział swojego wydawcy Conrada Blacka w spotkaniu Grupy¹⁷, co jeszcze spotęgowało pytania „jaką rolę odgrywają media współcześnie?” i „jaką postawę prezentują dziennikarze, którzy powinni informować społeczeństwo?” Jego działalność doprowadziła do podjęcia tematu związanego z Grupą Bilderberg nie tylko przez media głównego

12 Informacja pochodzi z <http://www.danielestulin.com/mis-libros/> (dostęp 27.04.2013)

13 Informacja pochodzi z <http://www.danielestulin.com/el-hombre-tras-los-libros/> (dostęp 27.04.2013)

14 Tamże

15 Tamże

16 Estulin D., *Władcy cienia*, Katowice 2012, s. 13.

17 Całą sytuację z 1996 r. Estulin opisał w *Prawdziwa historia Klubu Bilderberg*, Katowice 2009.

nurtu, ale także przez media alternatywne i nowe media, których przedstawicielem jest Alex Jones również analizujący Grupę Bilderberg¹⁸.

W bestsellerze „Prawdziwa historia Klubu Bilderberg” Estulin dokumentuje swoje piętnastoletnie śledztwo dziennikarskie, które nie miałyby miejsca, gdyby nie rozmowa z rosyjskim emigrantem mieszkającym w Paryżu. Ten człowiek, nazywany przez Estulina Władymirem ze względów bezpieczeństwa, poinformował dziennikarza o corocznych spotkaniach Grupy Bilderberg, jej charakterze, uczestnikach, a także podejmowanych tematach. O poważnym potraktowaniu tego informatora przez dziennikarza przesądziły rzadkie dokumenty, niepublikowane wcześniej¹⁹. W swojej książce koncentruje się na przedstawieniu historii Grupy Bilderberg, analizie poczynań kluczowych uczestników, a także próbuje ustalić wpływ decyzji zapadających podczas tych konferencji na późniejszą sferę polityczno-społeczno-gospodarczą. Ponadto krytyce poddaje „milczenie” mediów głównego nurtu na temat Bilderbergu i pozostawia czytelnikom ocenę takiego zachowania środowiska dziennikarskiego. Jak pisze Estulin, przedstawiciele mediów tacy jak Katherine Graham, Donald E. Graham, Arthur Sulzberger czy Robert Bartley²⁰ uczestniczyli w tych spotkaniach i jednocześnie byli zobligowani do zachowania dyskrecji zgodnie z regułą Chatham House²¹. W swoim bestsellerze Estulin powołuje się na raporty Grupy Bilderberg, listy uczestników, zdjęcia z konferencji, doniesienia prasowe i publikacje naukowe, co wpływa na wiarygodność dziennikarza i rzetelnie dokumentowane śledztwo.

Z kolei w dziennikarskim śledztwie zatytułowanym „Władcy cienia” Estulin przedstawia uwikłania elit politycznych w przemysł narkotykowy i kontakty z terrorystami. Mianowicie, analizuje w tym kontekście rolę Grupy Bilderberg, sytuację gospodarczą w Rosji w latach 90., przypadek handlarza bronią Wiktora Buta, a także ocenia zamachy bombowe na Bali, zabójstwo byłego premiera Haririego, zamach w Madrycie w 2006 r. W tej publikacji Estulin przybliży techniki swojej pracy, wspomina o napotykanym trudnościach, a także zamieszcza bogaty zbiór zdjęć, wykorzystywanych dokumentów, raportów, korespondencji i informacji medialnych. Estulin odwołuje się także do publikacji politologów i historyków, które pozwoliły mu uporządkowanie wiedzy, co przełożyło się staranność, a także na zachowanie podejrzliwości i ostrożności w stosunku do źródeł i informatorów.

Specyfika dziennikarstwa śledczego Daniela Estulina - klasyfikacja i ocena

18 Szerzej na ten temat pisałam w artykule: Popielec D., *Postawa mediów tradycyjnych i nowych mediów wobec Grupy Bilderberg*, [w:] Karczewski L, Kretek H. A., *Etyczny wymiar odpowiedzialnego biznesu i konsumeryzmu na początku XXI wieku*, Racibórz 2013, s. 124-126.

19 Estulin opisuje swoje spotkanie w „*Prawdziwa historia klubu Bilderberg*”, Katowice 2009, s. 57-60.

20 Tamże, s. 138.

21 Zarys specyfiki Grupy Bilderberg podejmowałam w *Postawa mediów tradycyjnych i nowych mediów wobec Grupy Bilderberg*, [w:] *op.cit.*, s. 120-121.

Przywołując uwagi Kapuścińskiego na temat współczesnego dziennikarstwa, Estulin powinien być zaklasyfikowany do grupy „journalist” nie tylko z tego względu, że nie pracuje dla koncernów medialnych, ale przede wszystkim jest niezależnym dziennikarzem, który podejmuje tematy, które go nurtują. Ze względu na motywację Daniel Estulin jest dziennikarzem śledczym, gdyż podczas rozmowy z członkiem rodziny najpełniej wyraża swoją misję w następujących słowach: „Ponieważ wolność osobista to imperatyw moralny. Ponieważ korupcja i nadużycia władzy czy przywilejów na najgłębszym poziomie społeczeństwa muszą zostać zdemaskowane. Ponieważ odmawiam odwrócenia się plecami do przejawów przemocy i okrucieństwa”²².

Zatem jakie jest dziennikarstwo śledcze w wykonaniu Estulina? Na pewno można jego pracę określić mianem muckrakingu, ponieważ odsłania kulisy prowadzenia światowej polityki za zamkniętymi drzwiami na przykładzie Grupy Bilderberg. Jednocześnie dziennikarstwo Estulina można określić jako „nieprzyjazne” z góry założoną tezą, a także jako „obronne” ze względu na jego zaangażowanie po stronie „słabszego” społeczeństwa w opozycji do silnych, światowych elit. W swoich publikacjach demaskuje świat polityki, biznesu i mediów, ponieważ spotkania Grupy Bilderberg uważa za niemoralne i szkodzące demokracji. Ale czy jego dziennikarstwo można zaklasyfikować jako „outrage journalism”? Myślę, że tak, biorąc pod uwagę fakt uczestnictwa przedstawicieli mediów głównego nurtu w corocznych konferencjach i milczenie tych, którzy powinni informować społeczeństwo o bieżących, istotnych wydarzeniach. Estulin realizuje również „dziennikarstwo służby publicznej”, a także „dziennikarstwo przedsiębiorcze” ze względu na niekonwencjonalne metody zbierania informacji, korzystanie z wiedzy poufnych informatorów, a także śledzenie przebiegu poszczególnych konferencji Grupy Bilderberg np. w 1996 r.

Ponadto Estulin wielokrotnie podkreśla, podobnie jak Dorothy Byrne, że istnieją ważne rzeczy np. Grupa Bilderberg, o której społeczeństwo powinno wiedzieć. Zgodnie z opisem pożądanych cech dziennikarza śledczego, według MacDougalla, Estulin uosabia owe cechy nie tylko pod względem swojej dociekliwości, ale także w twórczy sposób realizuje temat, co zostało zauważone i docenione przez odbiorców. Przyjmując podział Billa Kovacha i Toma Rosenstiela, dziennikarstwo śledcze Estulina można określić jako oryginalne ze względu na samodzielne odkrywanie i dokumentowanie działań nieznanymi opinii publicznej, a także jako objaśniające, gdyż w przypadku Estulina polega ono na wielopoziomowej interpretacji zebranych informacji i prezentuje inną perspektywę patrzenia na sprawy międzynarodowe. Natomiast zgodnie z ujęciem

22 Estulin D., *Władcy...*, Katowice 2012, s.15.

Davidą Sparką²³, Estulin jest zarówno dziennikarzem specjalistycznym ze względu na szczegółową znajomość podejmowanej tematyki, jak i dziennikarzem śledczym, który umiejętnie słucha ludzi, niekoniecznie pojawiających się w mediach, a także z dużą ostrożnością podchodzi do uzyskanych informacji.

Dziennikarstwo śledcze Daniela Estulina jest dowodem na to, że ten rodzaj uprawiania dziennikarstwa znajduje nie tylko chętnych podjęcia się trudu dochodzenia do prawdy, ale także cieszy się zainteresowaniem społecznym. Jego praca pokazuje, że pomimo dominującej tabloidyzacji i dziennikarzy – celebrytów, jest także miejsce na refleksję nad sferą publiczną i kondycją społeczeństwa, która jest udziałem dziennikarzy śledczych.

23 Badacz wymienia trzy typy: ogólne, specjalistyczne i śledcze. Spark D., *Dziennikarstwo śledcze. Studium techniki*, Kraków 2007, s. 5.

Bibliografia

- Adamczyk W., *Amerykańskie archetypy dziennikarstwa śledczego*, Poznań 2008.
- Burgh de H., *Investigative Journalism*, Abingdon - New York 2008.
- Estulin D., *Prawdziwa historia Klubu Bilderberg*, Katowice 2009.
- Estulin D., *Władcy cienia*, Katowice 2012.
- Harcup T., *Dziennikarstwo – teoria i praktyka*, Łódź 2010
- Janowska K., Mucharski P., *Zawód dziennikarz*, <http://www.tygodnik.com.pl/kontrapunkt/54-55/kapusc.html>
- Jastrzębski J., *Etyka dziennikarstwa śledczego*, [w:] *Dziennikarstwo śledcze. Teoria i praktyka w Polsce, Europie i Stanach Zjednoczonych*, Palczewski M., Worsowicz M., Łódź 2006.
- McQuail D., *McQuail's Mass Communication Theory*, London 2000.
- Palczewski M., *Kilka uwag o tabloidytacji newsa*, [w:] *News i dziennikarstwo śledcze wobec wyzwań XXI wieku*, Palczewski M., Worsowicz M., (red.), Łódź 2010.
- Popielec D., *Postawa mediów tradycyjnych i nowych mediów wobec Grupy Bilderberg*, [w:] Karczewski L, Kretek H. A., *Etyczny wymiar odpowiedzialnego biznesu i konsumeryzmu na początku XXI wieku*, Racibórz 2013.
- Protest D., Cook F. L., Doppelt J. C., Ettema J. S., Gordon M. T., Leff D. R., Miller P., *The Journalism of Outrage. Investigative Reporting and Agenda Building in America*, New York – London 1991.
- Spark D., *Dziennikarstwo śledcze. Studium techniki*, Kraków 2007.
- Williams M., *Dominique Strauss-Kahn settles sexual assault case with hotel maid*, 10.12.2012, <http://www.guardian.co.uk/world/2012/dec/10/dominique-strauss-kahn-case-settled>
- Williams P. N., *Investigative Reporting and Editing*, New York 1978.

Źródła internetowe:

<http://www.danielestulin.com>

CHARACTERISTICS OF INVESTIGATIVE JOURNALISM OF DANIEL ESTULIN

Investigative journalism functions as a control mechanism, revealing corruption, scandals and nepotism. The author's work, based on the person of Daniel Estulin, characterizes the ways of working in journalistic investigations. She proves that this noble kind of journalism still has a significant place in the media.